

Թ Ղ Թ Ա Կ Յ Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

ՄԻՒԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՐԿԵՐԻՒՐԱՄԵԱԿՆ Ի Կ. ՊՈԼԻՍ

Կ. Պոլիս 13/26 Սեպտեմբեր 1901:

Խիթար Արբաժոր 1701 Սեպտ. 8ին մայրաքաղաքիս մէջ հաստատած Միաբանութեան երկերիւրորդ տարեդարձի Եօրեւելանը մեծ շքով եւ բովանդակ ազգին համընթացութեամբ կատարեցին ամոցս 9ին (հ. տոմ.), Նիրակի օրն, Բանկալթիի Վիեննական Միթարեանց Վանատունն ու Վարժարանը: Արդէն նստիլնեաց իրիկունէ Վանատուն ընդարձակ եւ ծառազարդ պարտեզը զրօշազարդուած էր աւստրիական, օսմանեան եւ այլ պետութիւններու զրօշներով: Նիրակի առտու երեսեռ խռռն բազմութիւն մը զուարթ զուարթ կը դիմէր Վիեննացոց պարտեզը: Հանդիսական Պանարագին ժամանակ ոչ միայն եկեղեցին լեցուած էր ընտիր բազմութեամբ, այլ եւ Մանատան ընդարձակ պարտեզն ու զաւիթներն այնչափ խռռուած էին, որ շարժիլն դժուարին էր: Եկեղեցին շքեղապէս զարդարուած էր եւ ճրագներու մէջ կը լրդար: Դռներու առջեւ պահպանութիւն կ'ընէին օսմանեան ոստիկանք եւ աւստրիական բարապանք:

Հայրապետական ձայնաւոր Պատարագն սկսաւ ժամը 4ին (ը. թր.): Պատարագին էր Ամեն. Գերբջ. Պօղոս Լամանուէրեան Կաթողիկոս-Պատրիարքն, որ Վանատան դահլձին մէջ զգեստաւորեցաւ եւ եկեղեցականաց ընկերակցութեամբ թափօրաբար մտաւ եկեղեցին: Հանդիսին ներկայ էին Կթղկին. Պարքին. Փոխնորդ Աւետիս Արքեպ. Արքիարեան, Անկիւրիոյ նորոշտիր Եպիսկոպոս Գերպ. Կղեմէս Ժ. Վ. Հազարոսեան, Անտոնեան Եպիսկոպոս Միաբանութեան Արբաժայր Հ. Ռափայէլ Ժ. Վ. Միսնէրեան, Զմմառի վանքին վանահայր Անդրէաս Ժ. Վ. Աղեքսանդրեան եւ Սահակ Ժ. Վ. Ծիգմէճեան Թաղապետ Արբաները. Վենետիկի Եպիսկոպոս Միաբանութեան Վենէն Հ. Մեսրոպ Վ. Սահակեան, Հ. Սերովբէ Վ. Ապտուլահեան, Հ. Պօղոս Վ. Գաֆթանեան եւ Հ. Հմայեակ Վ. Նարիկէճեան. Անտոնեան Եպիսկոպոս Միաբանութեան Հ. Մատթէոս Ժ. Վ. Գարակէօբեան եւ Հ. Վահան Վ. Ռեհանեան: Դարձեալ՝ Ստեփան Ժ. Վ. Արիկեան, Նիկողայոս Ժ. Վ. Պաքչեան, Եովհ. Ժ. Վ. Թումայեան, Եովհ. Վ. Պահապանեան, Կղեմէս Վ. Գահվէճեան, Ներսէս Վ. Փափազեան, Գեր. Եովսէփ Սարկաւազ Միթվէլէճեան, եւ Վիեննայի Միթարեան Միաբանութեան պալսեմակ եօթը Վարդապետները:

Ներկաներու մէջ կը տեսնուէին Աւստրիոյ Դիսպան Պարոն Կալլէի ներկայացուցիչ՝ տիաղոսական դեր-հիւպատոս եւ կցորդ դեսպանատան Պարոն Բիլլիսկի, եւ ի բացակայութեան Աւստրիոյ ընդհանուր հիւպատոսին՝ փոխ-հիւպատոս Պարոն Գուրո Գան՝ իլլիւ: Հայոց Ամեն. Օրմանեան Պատրիարքին ներկայացուցիչը՝ Բաբգէն եւ Ներսէս Ժ. Վարդապետները, եւ Տիրայր Ժ. Վ. Մարգարեան: Ազգային Կենդրոնական Վարչութեան Ուսումնական Խորհրդի ներկայացուցիչը՝ Ատենապետ Տր. Վահրամ Ե. Թորգոմեան եւ Դեր-ատենապետ Ե. Էֆ. Գուրգէն: Դարձեալ Վանապատիւ եւ Մեծապատիւ Տեալք՝ Ստեփան Փաշա Ագանեան, Անտոն Էֆ. Էօսեկեան, Միշէլ Էֆ. Մարտեան, Միհրան Էֆ. Նրա-

դեան, Տիգրան Ն.Փ. Շիվէլէեան, Ռուպեր Ն.Փ. Նազըճեան, Պետրոս Ն.Փ. Նաֆիլեան, Ծովս. Ն.Փ. Միլունեան, Օհան Ն.Փ. Փիլիպպոսեան, Վիլչէն Ն.Փ. Գասապեան (վճռիւն), Գէորգ Ն.Փ. Ալաբեկեան, Օննիկ Ն.Փ. Համալեան, Ռէթէոս Ն.Փ. Պերպերեան, Թակոր Ն.Փ. Ոսկան, Պետրոս Ն.Փ. Կարապետեան, Բիւզանդ Ն.Փ. Բէշեան, Զարեհ Ն.Փ. Շիրմանեան, Պետրոս Ն.Փ. Բէնէրլիքճեան, Ոգոս Ն.Փ. Շէրպէթճեան, եւ ուրիշ բազմաթիւ ծանօթ անձնաւորութիւններ, ազգային եւ օտար թերթերու խմբագիրներ, վիճակագրացի Վարժարանին նախկին աշակերտները գրեթէ ամէնքը, եւս եւս:

Հայրապետական Ս. Պատարագը կատարուեցաւ ամենայն հանդիսաւորութեամբ, եւ երգեցողութիւնները շատ կանոնաւոր եւ գեղգեղաձայն էին: Այս մասին առանձին յիշատակութեան արժանի են Հ. Գաբրիէլ Վ. Մէնէվիշեան եւ Կղեմէս Վ. Գազվէճեան, որոնք տարկաւազ էին, եւ Միլիթարեանց եկեղեցոյն դպրապետ Բերդէ Ն.Փ. Համամճեան: Բաց ի մանաւորապէս հրաւիրուած չորս նշանաւոր դպիրներէ, տասնէ աւելի ծանօթ դպիրներ ինքնայօժար կը մասնակցէին, որոնց մէջ էր նաեւ Դաւիթ Ն.Փ. Պապկոնց ծանօթ բանասէրը, որ նաեւ Աւետարանէ յառաջ Ճաշու ընթերցուածը կարդաց: Ս. Աւետարանը համբուրեց Վանատան երկցազոյն անդամն Գեր. Հ. Եփրեմ Վ. Զազըճեան:

Աւետարանի ընթերցմանէն ետեւ Գերապատիւ Ներսէս Վ. Փափագեան ներբողեան մը (hommage) խօսեցաւ Միլիթար Արքահօր վրայ, համառօտեցով անոր կենսագրութիւնն ու Միաբանութեան հաստատման պատմութիւնը, յիշեց Միլիթարայ լատին վանականաց հետ ունեցած յարաբերութիւններն եւ աւելի տարածուելով անոր Միաբանութեան ուսումնական գործունէութեան վրայ, յայտնեց ի վերջոյ իր անձնական բաղձանքն ըսելով թէ Հռոմայ եկեղեցւոյ հովանաւորութեան տակ աղքն եթէ միանալու ըլլայ, կորով պիտի ըլլայ առաւել եւս յառաջագնէ ըլլայ:

Պատարագէն ետեւ՝ Ամեն. Գերերջ. Հոգեւոր Տէրն եւ ամէն հանդիսականները առաջնորդուեցան թափորով դէպ աւագ դուռն Վանատան: Հոս հասնելուն պէս 16 հոգիներ բաղկացեալ նուագաձուլայ խումբն շափափեց քայլերդն հնչեցուց, եւ Ամեն. Գերերջ. Հոգեւոր Տէրն դրան առջեւ կանգնած վեհափառ Ապօղի Համիտ Սուլթանին կենացը համար տաճկերէն լեզուաւ մաղթանքներ բռաւ, որուն «ամին» պատասխանեց դրան հրապարակին վրայ կանգնած անհամար բազմութիւնը: Գերերջ. Հոգեւոր Տէրը մինչ Վանատան դահլիճը կ'աջնորդուէր, նուագաձուլայ խումբը շարունակեց շափափեց քայլերդը: Դահլիճին մէջ Հ. Գրիգորիս Վ. Գալէմբեարեան ողջունելով բոլոր հանդիսականները՝ հետեւեալ բանախօսութիւնը կարդաց.

Ամենապատիւ Գերերջ. Հոգեւոր Տէր

Միլիթարեան Միաբանութեան ի վիճակին եւ ի վիճակն հաստատեալ Մայր վանքերն եկեղեցական եւ ընտանեկան հանդիսութիւններով տօնեցին Նրջանկայիշատակ Աստուածարեալ Միլիթար Վ. ի 1701ին մայրաքաղաքիս մէջ հաստատած վանական Միաբանութեան 200^ր տարեդարձը: Վիճակն Միլիթարեանց այս վանատունն ու վարժարանն այսօր այս խոնարհ յարկին տակ կը կատարէ այն երանական օրւան կրկին դարադարձին հանդէսը, որուն շուքն աւելցրնել բարեհաճեցաւ. Ձեր Սրբութիւնն իր բարձր նախագահութեամբ, ինչպէս նաեւ Աւստրիոյ հօր Պետութեան Բարձրապատիւ ներկայացուցիչներն, Գերապայծառ Փոխանորդ Արքեպիսկոպոսն, Գերպ. եւ Գեղյ. Եկեղեցականաց՝ Մեծապատիւ աշխարհականաց եւ վարժարանիս նախկին աշակերտաց պատ-

կառելի խումբն, որոնց առանձին առանձին շնորհակալութիւն կը յայտնեն նուաստաբար բերնով՝ Վանատանս Վ. Հարբն:

Պիտի չիօսիմ այստեղ, Ամենապատիւ Գերերջ. Հոգեւոր Տէր, այն պատմական անցքերուն եւ անձինքներուն վրայ, որոնք այսօրւան երկու Միլիթարեան Միաբանութեանց 200 տարւոյ բազմադիմի կեանքը կը պատկերացընեն: Պիտի չիօսիմ նոյնպէս Միլիթարեան Միաբանութեան 1773էն ի վեր երկիցս ոչնչէ սկսող Վիեննայի ճիւղին վրայ, որ այսօր՝ — հակառակ անդիտանալ ուղղներուն, — իր գոյութեան իրաւունքն ունի հայ ազգին, հայ կրկին եկեղեցիներու, նաեւ այլածէս եկեղեցիներու, գիտնական կաճառներու, եւ նոյն իսկ հզօր պետութիւններու առջեւ՝ հոգեւորական, ռաւոյնական եւ կրթական անհակեանքեր: Այլ հարեւանցի անհարկ մը միայն պիտի նետեմ այն յարաբերութիւններուն վրայ՝ զոր Միլիթարեան Միաբանութեան այս Վիեննական ճիւղն ունեցած է եւ ունի աստ ի Կ. Պոլս հայ կաթողիկէս Եկեղեցոյ մեծարոյ նուիրապետութեան եւ հասարակութեան հետ: Իր ծննդեան եւ մանկութեան օրէն մինչեւ այսօր այս Տրիեստական եւ 1810էն ի վեր Վիեննական կուռող Միլիթարեան Միաբանութիւնն այստեղ եւ առ հասարակ ի թիւիքիս կաթողիկէսայ հայ հասարակութեան մէջ ապրած, տեղական մեծարոյ կրեթին հետ նոյն հասարակութեան հոգեւորական եւ ընկերական կերպարանաւորման, բարեգործման եւ զարգացման գլխաւոր վաստակաւորներէն եղած է: Այս Միաբանութեան անդամներն էին, որ դարուս սկիզբներն հասարակութեան նեղել ինքնամները հոգեւորապէս եւ բարոյապէս կը խնամէին՝ նաեւ չորջնով Փոքր Ասիոյ խորերը: Եւ երբ 1828ին այդ նեղութիւնները սաստկութեան վերջին աստիճանին հասան, Վիեննայի, Միլիթարեանց Աբբա-հայրն՝ Երջանկայիշտակ Արիստակէս Աբբեպ. Ազարեան՝ Աւստրիոյ Պետութեան ներքին դադարի խորհրդականն եւ Մարիա Աննա Կայսրուհւոյն խոստովանահայրը, Աւստրիոյ Փրանց Ա. կայսեր միջամտութիւնը հայցեց եւ անկախ պատրիարքութեան մը գաղափարը ներկայացուց, եւ այս ազդու միջամտութեամբ Օգոստոսիտու Սուլթան Մահմուտ Խան շնորհեց հայ կաթողիկէից անկախ վարչութիւն մը, Պատրիարքութիւն մը. եւ այս Միաբանութեան անդամներն այնչափ ժողովրդական էին, որ իրենցմէ Հ. Գրիգոր Վ. Ընթերցման Ժամանակ մը պատրիարքական պաշտօնն առաւ: Նոյն Միաբանութեան անդամները չէին նմանապէս, որ երբ 30 տարի յառաջ ներքին երկպառակութիւն մը պահ մը նեղեց հասարակութեանս Պատրիարքական աթոռը, գրով՝ բանիլ՝ խրատու զօրուոր նեցուկ եղաւ նոյն Աթոռոյն, որ առթիւ Պիոս Թ. անուան Լուհոնայապետը կը գլէր 1870 Մայիս 20 թուակիր կնոյական մէջ... quos inter commendandos nominatim censemus Mechitharistas Vindobonensis congregationis, qui deploranda aliorum defectione minimi labefactati immoti perstiterunt in officio... Իրենք էին՝ որ հակառակ 50ամեայ հալածանաց եւ թշնամութեանց՝ Զմիւռնիոյ հայ կաթողիկէսայ հասարակութիւնը զատեցին լատին հասարակութենէն՝ եւ վերածեցին առն Պատրիարքական Աթոռոյն իրաւասութեան ներքեւ: Այս Հարբն էին՝ որ հասարակութեանս բազմադիմին Կուռնայոյ կրթական Միաբանութեան առաջին օրէն՝ անոնց հոգեւոր խնամքն ստանձնեցին, կանոնեցին, վանականութեան ոգին անկեցին անոնց մէջ, եւ այս օրս լուսահոգի Հարբ՝ Մաղաբխա, Բերթէ, Ստեփան, Մանուէլ, Գեորգ, Պետրոս, Մեարոպ զմայլմամբ եւ երախտագիտութեամբ կը յիշատակուին այն Մարեմանուէր հասարակութեան մէջ: Այս Միլիթարեան Հայերուն յանձնեցին Ժամանակին Ամենապատիւ Կաթողիկոս-Պատրիարքները մայրաքաղաքին եւ Կիւրթիւից 9—10 եկեղեցիներուն ժողովրդապետական հոգն, եւ նոյն իսկ իրենց այս Վանատան ժողովրդապետութիւն մը՝ շնորհեցին, եւ այս Հայերն ալ կա-

Թողնելու հայ հաւատացելոց հոգեւոր եւ մարմնաւոր արտմութեանց արտմակից եւ ուրախութեանց ուրախակից են եղած եւ կ'ըլլան խորաններու եւ ամպիոններու վրայ, խոտովանարաններու մէջ, եւ հիւանդաց անկողններուն քով: Այս Հայքն էին եւ են՝ որ իրր կէս դարէ վեր ազգին մանկտւոյն դաստիարակութեան գործոյն իրենց արդարեւ թանկագին կեանքը կը զոհեն, եկեղեցւոյ, պետութեան եւ հասարակութեան հաւատարիմ՝ եւ պատուաւոր անձնաւորութիւններ յառաջ կը բերին:

Վիեննայի Միխիթարեան պոլսերնակ Հայքերու սոյն հոգեւորական եւ կրթական գործունէութիւնն եթէ արդիւնաւոր եղած է, զայն կը պարտին հասարակութեանս Գերերջանիկ Պատրիարքներուն շնորհած աջակցութեան, որոնք անոնց կոյման այս գործերը դիւրացուցած են եւ գնահատած: Իրենց կրթական գործունէութեան մեծապէս ձեռնաու եղած են Օսմանեան Օղոստափառ Սուլթաններ, եւ ի մասնաւորի Վեհափառ յաղթող Սուլթանն Ապաիւլ Համիտ Խան, նիւթական նպաստներ եւ դիւրութիւններ շնորհելով: Եւ Ձեր Սրբութիւնը, Ամենապատիւ Գերերջ. Հոգեւոր Տէր, սակաւօրեայ ժամանակի մը մէջ սոյն Վանատանս եւ Վարժարանիս յառաջադիմութեանը համար հնարաւորը շնորհած է. եւ վստահ ենք ամենեւին, որ Ձեր Սրբութեան հզօրազոյն ձեռնաուութեամբն այս Վանատունը, Վարժարանն ու Թողովորդապետութիւնն եւս քան զեւս պիտի զարգանայ յառաջանայ ի մի միակ օգուտ մեր սիրելի Հայ հասարակութեան, որուն վրայ իրենց անձինքն զնեւ յանձն առած են Միաբանութեանս անդամներն՝ իրենց բարեխառտակ Հիմնադրին հետեւելով: Եթէ երկու դար յառաջ Միաբանութեանս հաստատութիւնն այնչափ չգնահատուեցաւ, այսօր ահաւասիկ ամէնքը միասին համակրութեամբ կը տօնակցին եւ կ'ուրախակցին մեզի: Միխիթար ուրախութեամբ կը տեսնէ վերէն դիտաւորութեանցը կատարումը, եւ կարող ենք զտարթեալ արէմ ոտք կոխել յառաջիկայ 34 դարը: Սեւանայ Միխիթարիչ Աստուածամօր պաշտպանութիւնն, Երանելոյն Միխիթարայ բարեխօսութիւնն ի վերուստ, ինչպէս նաեւ Ձեր Սրբութեան հզօր աջակցութիւնն ու Միաբանութեանս անդամոց անձնատիրութիւնը գրաւական են՝ որ այս փոքրիկ Միաբանութիւնը կարող պիտի ըլլայ առաւել արդիւնաւոր ըլլալ, զոր եւ յաջողէ Ամենակարող Տէրն:

Ասոր պատասխանեց Գերերջ. Հոգեւոր Տէր գեղեցիկ բանախօսութեամբ մը, որով Մեծին Միխիթարայ հոգեւորական եւ ուսումնական գործունէութիւնը դրուատեց, եւ հաստատեց՝ թէ այս գործունէութիւնն որդւոցը ժառանգութիւն թողած է, եւ կրկին Միխիթարեանց Միաբանութիւնը հաւատարմութեամբ կը հետեւի իրեն Մեծ Հիմնադրին, եւ վերջապէս ըսելով՝ «Միաբանութեան մը համար կարելի չէ երկար օրեր մտնել, այլ Աստուած Միխիթար Աբբասօր կրկին Միաբանութեանց ժամերն օրեր ընէ, օրերը շարաթներ, շարաթներն ամիսներ, ամիսները տարիներ, եւ տարիները դարեր»:

Հ. Գր. Վ. Գալեմբեարեան շնորհակալութիւն յայտնելն ետեւ Գերերջ. Հոգեւոր Տեառն այս սրտաբոլս մտղէտնքին համար, հետեւեալ գերմաներէն գրաւոր բանախօսութիւնն ուղղեց Աստրիական Պետութեան ներկայացուցիչ Պրինսիպի եւ Բանֆլիքի Պալտներուն:

Hochwohlgeborene Herren!

Die Mechitharisten-Congregation feiert heute den zweihundertjährigen Gedenktag, ihrer Gründung in Constantinopel! Se. Excellenz der k. k. österreichische Botschafter, wie der Herr k. u. k. General-Consul hatten die Gewogenheit, sich durch Euer Hochwohlgeboren bei dieser Feierlichkeit in diesem Institute vertreten zu lassen, und dieser Congregation einen neuerlichen Beweis der hohen Zuneigung und Fürsorge zu liefern

die das allerhöchste Kaiserhaus und die hohe k. k. Regierung seit jeher der Mechitharisten-Congregation zuerst in Triest und später in Wien allergnädigst bewiesen haben. Denn als dieser Zweig der Mechitharisten sich in Triest niedergelassen hatte, war es die grosse Kaiserin Maria Theresia, die in kaiserlicher Huld und Gnade die neue Congregation mit allerhöchst ihrer mütterlichen Fürsorge beglückt hatte. Dieselbe kaiserliche Gnade wurde der Congregation von Ihren Majestäten, dem Kaiser Franz I. wie vom Kaiser Ferdinand huldvollst zutheil als i. J. 1810 die Congregation abermals gezwungen war in der Residenzstadt Wien Schutz und Obdach zu suchen. Se. Majestät, unser glorreich regierender Kaiser Franz Josef I. hat dieser Congregation seit jeher die hohe Gnade und den mächtigen Schutz angedeihen lassen, sowohl in Österreich, als auch hier im Oriente. Wir bekennen es, meine Hochwohlgebornen Herren, dass wir unsere Existenz und unser Gedeihen von jeher dieser kaiserlichen Huld und Gnade, diesem mächtigen Schutze verdanken. Erfüllt von der unterthänigsten Dankbarkeit, Treue und Anhänglichkeit an das kaiserliche Haus und an die hohe österreichische Regierung, erziehen wir auch unsere Schüler in dieser Gesinnung. Es ist keine Übertreibung, wenn der reichsdeutsche Hofrath Professor Heinrich Gelzer in seinem im vorigen Jahre veröffentlichten Werke über die Wiener Mechitharisten sich folgendermassen äussert: „Anerkennung verdient auch die vaterländische Gesinnung dieser Männer, die mit ganzer Seele an ihrem Kaiserstaate hängen und sich mit Stolz als Österreicher fühlen.“ Indem wir uns erlauben diese Gesinnung zum Ausdruck zu bringen, bitten wir auch, dieses biedere Gefühl unserer Herzen durch die hohe Vermittlung Sr. Excellenz, dem allerhöchsten Throne Sr. Majestät des Kaisers unterbreiten lassen zu wollen. Von diesem Gefühle durchdrungen und begeistert, bitte ich die Mitglieder der Congregation und die hier versammelten, ehemaligen Schüler und Freunde, mit mir in das Gebet einzustimmen; Gott der allmächtige möge unseren allergnädigsten, glorreich regierenden Kaiser noch viele, ungetrühte Jahre schenken, und dem hohen k. k. österreichischen Staate immerwährendes Gedeihen, unerschöpfliche Macht und Kraft verleihen! Gott erhalte, Gott beschütze Se. Majestät unseren allergnädigsten Kaiser Franz Josef I. Se. Majestät lebe hoch! hoch! hoch!

Բարձրապատիւ Տեալք :

Միխիթարեան Միարանութիւնը կը տօնէ պայօր Գ.Պօլէս Հաստատութիւնն երկրորդ ամեակը: Նորին Վեմութիւն Կ. Թ. աւստրիական Դեսպանն, ինչպէս նաեւ Կ. եւ Թ. Ընդհանուր Հիւպատոսն բարեհաճեցան Բարձրապատիւ Տեալքը միջնորդութեամբ ներկայ գտնուիլ Հաստատութեան կառավարած այն Հանգիստութեան, անգամ մ'ալ Միարանութեան ջոյք տարու. համար այն բարձր սէրն, ինամբն, զոր Օգոստափառ Կայսերական Տունն եւ կայսերական բարձր Կառավարութիւնն ի վաղուց որդրմածաբար ցուցած է Միխիթարեան Միարանութեան նախ ի Տրիեստ եւ ապա ի Վիեննա: Վասն զի երբ Միխիթարեանց այս ճիւղն Տրիեստ Հաստատուեցաւ, Մեծ Կայսրուհին Մարիա Թերեզա կայսերական զԹութեամբ եւ շնորհիւ այս նոր Միարանութեան շնորհեց իւր օգոստափառ մայրական ինամբը: Նոյն կայսերական շնորհը որդրմածաբար յոյց տուին Միարանութեան Փրանց Ա. եւ Փերդինանդ Օգոստափառ Կայսրերն, երբ 1810ին Միարանութիւնն ստիպուեցաւ արքայանիստն Վիեննայի մէջ պաշտպանութիւն եւ ապաստանարան փնտռել: Մեր տիրող փառապանծ Կայսրն Փրանց Յովսէփ Ա. ի վաղուց շնորհած է Միարանութեան իւր բարձր շնորհն ու հզոր պաշտպանութիւնը, թէ յԱւստրիա եւ թէ յԱրեւելս: Կը խոստովանինք, Բարձրապատիւ Տեալք, որ մենք մեր զոյուութիւնն ու զարգացումն ի վաղուց հետէ կայսերական այս զԹութեան եւ շնորհին, այս հզոր պաշտպանութեան պարտական

ենք: Մենք լրեալ ենք երախտագիտութեամբ, հաւատարմութեամբ եւ յարեալ ամենայն հպատակութեամբ Կայսերական տան եւ աւստրիական բարձր Կառավարութեան եւ այս զգացմամբ ալ կը կրկնէք մեր աշակերտները: Զփառագանցութիւն չէ, երբ գերմանացի Ալբրեքտի խորհրդական Ուսուցչապետն Հայնրիխ Գիլքէր անցեալ տարի հրատարակած մէկ գլբին մէջ Վիլհելմայի Միլիթարեանց մասին սապէս կ'ըսէ. «Գովութեան արժանի է այս մարդիկներուն նաեւ հայրենասիրական զգացմունքը, որոնք բոլոր հոգւով յարեալ են իրենց կայսերական պետութեան եւ հպարտ են որ իրենք զերենք աւստրիացի կը զգան»: Եւ համարձակինք մեր այս զգացմունքն յայտնել այստեղ, եւ կը խնդրենք որ մեր սրտերուն այս անկեղծ զգածմունքն հաճիք Նորին Վեհափութեան ձեռք ղնել յոռո կայսերական Դաշուն Նորին Վեհափառութեան: Սոյն զգածմամբ լեցուած եւ ոգեւորուած, կը խնդրեմ որ Միաբանութեան անդամներն եւ այստեղ գումարեալ մեր նախկին աշակերտներն ու բարեկամները ձայնակցին իմ աղօթքիս: Ամենակայն Աստուած բարեհաճի մեր ամենողորմած եւ փառապանծ տիրող Կայսեր դեռ շատ, շատ եւ երկար տարիներ, եւ կ. թ. աւստրիական վեհապանծ Կառավարութեան մշտատեւ զարգացում, անսպառ յոյժ եւ զօրութիւն պարգեւել: Պահէ Աստուած, պաշտպանէ Աստուած մեր ամենողորմած Օգոստափառ Կայսրն Փրանց Յովսէփ Ա. կեցցէ, կեցցէ, կեցցէ:

Բանախօսութեան վերջը՝ մինչ ներկայք մեծ ոգեւորութեամբ Փրանց Յովսէփ կայսր երիցս «կեցցէ» կը գոչէին, պարտէզէն նուազածուաց խումբն Gott erhalte! կայսերական երգն սխաւ հնչեցնել: Պարոն Բիլենկի Դեսպանին կողմանէ շնորհակալութիւն յայտնեց այս նշանաւոր հանդիսին առթիւ յայտնուած անկեղծ զգացմանց համար, եւ խոստացաւ նոյններն հաղորդել Օգոստափառ Փրանց Յովսէփ կայսր, միեւնոյն ժամանակ յայտնելով՝ որ Աւստրիական Պետութեան ի սկզբանէ անտի Վիլհելմայի Միլիթարեան Միաբանութեան ցոյց տուած խնամքն ու համակրութիւնն երբեք պիտի չպակսի, եւ Միաբանութեան ամէն պիտոյց ժամանակ Աւստրիական Պետութիւնը պատրաստ պիտի ըլլայ պաշտպանութեան:

Բարձրապատիւ Ծառախօսին պիտի յաջորդէին Ուսումնական Նորհրդոյ Ատենապետ Տր. Վ. Ե. Թորգոմեան եւ Ռէթէոս Պէրպլերեան Էֆէնտիններու գրաւոր ատենախօսութիւնները, սակայն Պետական անձինքներու ժամանակն արդէն անազանաձ րլլալուն՝ նոյն ատենախօսութիւնները չկարգացուեցան, այլ յիշեալ Մեծապատիւ Էֆէնտիններու կողմանէ յանձնուեցան Վանատուն, որպէս զի հրատարակութեան տրուին:

Մեծ. Տր. Վ. Ե. Թորգոմեանի ատենախօսութիւնն հետեւեալն է.

«Սրբազան Հայրք եւ Մեծալոյ Տեաք: Իրեւ Ատենապետ Ուսումնական Նորհրդոյ Ազգային Կեդրոնական Վարչութեան, երբ պատիւ կ'ունենամ այսօր ներկայ գտնուելու այս հանդիսութեան, որ տեղի կ'ունենայ Մեծ Հայու մը ի պատիւ, չեմ կրնար իմ շնորհակալութիւնս չյայտնել Բանկալթիի Վիլհելմայի Միլիթարեան Պատուարժան Հայրերուն, որոնք գերդէյի գաղափարն ունեցան Կ. Պոլսոյ մէջ ալ սարքելու այն պատմական Յոթեւեանը, որ քանի մ'որ առաջ կատարուեցաւ Վիլհելմի եւ Վիլհելմայի մէջ:

Միլիթար Արքայի գործին Նրիկրի բաժնակն ամէն տեղէ աւելի հոս անկ էր օտնել, հոս այժ, Կ. Պոլսոյ մէջ՝ ուր առաջին անգամ դրաւ նա հիմն իւր Միաբանութեան, եւ հոսիք սկսաւ կռուիլ Ազգին մէջ տիրող տգիտութեան չար եւ աւերիչ ոգւոյն դէմ:

Ամէն Հայու նուիրական պարտականութիւնն է, որ հնչել Միլիթար Արքայի յիշատակը, մանաւանդ՝ արդի Հայ սերունդին, որ իւր մտքի զարգացումը մեծապէս պարտական է այն

նշանաւոր հանձարներուն եւ գործերուն՝ զորս Միլիթարեան կրկին Միաբանութիւնները ծնան իրենց գոյութեան առաջին օրէն ի վեր:

Միլիթար Արքայի անուան հետ սակայն, ուրիշ ինչ նշանաւոր հայերու յիշատակներն ալ կ'արթնան այսօր մեր մտքին մէջ. Միլիթարայ Սեբաստացոյ հետ ուրիշ իշխափ երեւելի Միլիթարներ կ'նշանաւորեն կ'առնուն այսօր մեր սրտին մէջ... Միլիթար անունը շատ հին ժամանակներէ ի վեր պաշտելի անուն մըն է հայ պատմութեան մէջ, ինկելի անուն մը հայ Մատենագրութեան մէջ:

Հայ գրականութիւնն երբեմն խիստ փայլուն վիճակ մ'ունենալէն ետեւ, երբ աւաղ, կորսնցընելով կորսնցոյց իւր պանծալի ոսկեգարը, երբ բազմադարեան մեռելութենէ մը վերջը սկսաւ յանկարծ իւր ածիններէն իբրեւ փիւնիկ վերկենցադիլ, նորարողող ծաղիկ, այն ատեն՝ Միլիթարայ անունը կրող խումբ մը մեծ անձնաւորութիւններ, նշանաւոր գրագետներ, ուրիշ հոյակապ գործերու հետ մեծ դեր խաղացին, ծնան հայ գրականութեան արծաթի դարը. հերացի փիլիսոփայ բժիշկ Միլիթարն էր, եւ Անցի պատմիչ Բահանայն Միլիթար, ու Գանձակցի Միլիթար Գօշ առակագիր վարդապետը, որ ԺԳԵ—ԺԳԶ դարու հայ մատենագրութեան մեծ զարգացուցիչներն հանդիսացան եւ այնպիսի համբաւ ունեցան, որ յետագայ դարերու մէջ ալ կենդանի մնալով, ծնունդ տուին ուրիշ նոր Միլիթարներու. Միլիթարներ՝ որոնք իրենց համանուն նախորդներէն ոչ նուազ մեծ ծառայող, ոչ նուազ մեծ փառք եղան տոհմային մատենագրութեան: ԺԳԶ—ԺԳԷ դարու մէջ նշանաւոր էր Հաւուցմառնցի գրիչ Միլիթար Նախարարը, նաեւ Սիււառացի գիտնական Միլիթար Բահանայն ու Սասունցի վարդապետն Միլիթար. ԺԳԶ—ԺԷԶ դարու մէջ ալ Գառնեցի Միլիթար կաթողիկոսը, Ապարանցի Միլիթար ու Ալիւմանցի Միլիթար, որոնք՝ Նիկեոցոյ, պատմութեան եւ մատենագրութեան մատուցած ծառայութիւնները կը թորում պատմել այն հայ եւ օտար հեղինակներուն, որոնք զբաղած են հայ մատենագրական հետազոտութիւններով:

Այսպիսի Միլիթարներու անհիշատակէն բաւական ժամանակ վերջը, հայ գրականութեան նիրհած մէկ դարուն՝ ԺԷԶ-ին մէջ ահա կը ծնանի Սեբաստացի Պետրոսի մը Մանուկ անուն զաւակը, որ տակաւ զարգանալով եւ հետզհետէ հմտանալով տոհմային պատմութեան եւ գրականութեան, երբ կը տեսնայ հոն Միլիթար անունով անմահ եղած ութը տասը նշանաւոր գէմբեր, կը յափշտակուի անոնց հոյակապ գործերէն, որոնց շատ անգամ խափան եղած էր ռիշտ ժամանակը, եւ կը փափաքի հետեւող ըլլալ անոնց, այնպիսի բուռն սիրով, որ երբ վարդապետական աստիճանին կ'արժանանայ, կ'ըլլայ անուանակիր նոյն մեծ Միլիթարներուն:

Նոր Միլիթարը հին Միլիթարներու գործերովը կրթուած՝ հետեւելով անոնց դժած շաղին, որուն նպատակն էր հայ մտքի ու գրականութեան զարգացումը, իւր առաջին քայլերովն իսկ կ'ըլլայ պատուարեր անոնց, եւ հուսկ ուրեմն՝ իւր կարեւոր ու ազգօգուտ ձեռնարկներովն ալ, փառք եւ պսակ անթաւամ, անոնց մէջ ժառանգելով Մեծ տիտղոսը: Տաժանելի տառապանքներ, անբնական դժուարութիւններ չկանցուցին բնաւ զՄիլիթար Սեբաստացի, որ յաջողեցաւ վերջապէս հաստատել այն Միաբանութիւնը, որ Միլիթարեան անունով, երկու հարիւր տարիներէ ի վեր կանգուն կը մնայ, հեղինակ ըլլալով պատմական, ուսումնական, մատենագրական, կրթական եւ բնաշխարհագրական ճոխ հատորներու, որոնք ազգային մատենադարանը պնդելով պնծած են ցարդ:

Մեծին Միլիթարայ յիշատակին երկիւղած յարգելք մ'ընելու իրենց է, որ Ազգ. Ուսումնական Մարմինը, իբրեւ վարիչ ազգային մանկտուոյն կրթութեան, չվարանցաւ

անձամբ պատասխանել Վիեննական Միսիթարեան Հայրերուն ազնիւ հրաւերին, որ ազգային կրթութեան պատմութեանը եւ մեր արտերուն մէջ պիտի թողու անմոռաց յիշատակներ:

Փափագել է, որ Միսիթարեան Միաբանութեան հաստատութեան այս ԳԻՐ դարն ըլլայ ալ աւելի թեղմաւոր, ալ աւելի արդիւնաւոր. եւ Միսիթարեանն իր Վենետիկի մէջ ու Վիեննայի մէջ, բոլորին դեռ շատ ու շատ դպրիւր, ծնանելով միշտ ճշմարիտ հանձարներու, հմուտ գիտնականներու, ազգաւոր գրիչներու լեզէններ, որպէս զաւազ առ աւելի Զօրաւոր:

Քննա, 9/22 Սեպտեմբեր 1901:

ՏՐ. ՎԱՀՐԱՄ Ե. ԹՈՐԳՈՄԵՆՍ

Դոկ ՄԵԾ. Ռ. Պերպերեան Է՞՞.ի ատենախօսութիւնը գրաբար է.

Ո՛չ, խտիրը կրօնից ոչ տոմսներն բնաւ համատոգմիկ զգացմանց, մանաւանդ թէ չպարտին արգելելու զերախտագիտութիւն յերեւելոյ եւ ի մեծարանա դնելոյ երախտաւորաց՝ յորժամ խնդիր ի միջի կայցէ պատուել եւ օրհնել զյիշատակ բարեաց եւ ծառայութեանց յոր վայելեալ իցէ ուրուք: Փառք իւրաքանչիւր հատուածի ազգիս փառաւորեն զըրութիւն նորին միանգամայն, եւ զի լեզու եւ մատենագրութիւն հասարակաց սեփականութիւն են ամենայն մասանց միոյ տոգմի՝ ապա եւ որ ծառայեացն նոցին առ միում ի մասանց անտի ծառայեաց եւ ամենեցուն, որով եւ իրաւունք են նմա ի վերայ երախտագիտութեան համօրէն ազնիւ:

Սմին իրի՛ մեծն Միսիթար Արքա, որ զմիաբանութիւնն յիւր անուն կոչեցեալ հաստատեաց ի մշակութիւն հայրենի Դպրութեանց եւ ի լուսաւորութիւն հայախօս Ժողովուրդեան, բարերար է հասարակաց, եւ տօն քառապատիկ յորելին նորա տօն է ամենայն Հայոց: Ահա վասն այսորիկ Պատուիրակ կաթողիկոսութեան Էջմիածնի բազմեցաւ ի Վենետիկ առննթեր Արքա՛ն Ուխտին, եւ երեւեցուցի՜ք Պատրիարքութեանն Կ. Պոլսոյ առաջիկայ գտանին աստ պատր:

Միսիթարայ կամ Միսիթարեանն անուն պատուեաց ապաքէն զազգ մեր բովանդակ. համայն Ներուպա ծանեաւ զվանս Վենետիկոյ եւ զՎիեննայ, ողջունեաց ի նոսա կրկին լուսավառ հնոցս ուսման՝ գեղեցիկ Դպրութեանց, Գիտութեանց, Պատմագրութեան, Բանասիրութեան եւ Բնագիտութեան, եւ բազում անգամ եւ ինքն իսկ ի կամառս անդ իւր պսակազարդ պանծացոյց զերեւելի անձինս կրկին Միաբանութեանց: Արքայք, իշխանք եւ այլ այլք մեծափառք յայց ելին բազում անգամ վանացս, եւ դշնոյք թագազարդք սիրեցին խոկալ ծնրադիրք ընդ կամարօք անշուք մատրանց նոցին եւ խոնարհեցան ի համբոյր աջոյ պարգուկ արեղայից: Ոցա պարտական գտաւ Ներուպա վասն լուսոյն զոր երկք այնքանիք պատմականք ի լոյս ընծայեալք եւ բազում անգամ թարգմանեալք ի նոցունց՝ սփռեցին ի վերայ վաղնջոց իրաց արեւելեան Ժողովուրդոց:

Դոկ գե֊աւարին է լուսարժանի յարգել զպպան զոր մատուցին կրկին Միաբանութիւնը Միսիթարայ դպրութեան մերում եւ լուսաւորութեան մտաց առ մեզ: Մամուլը նոցին ճանչցին անդուլ առ ի լոյս բերել՝ փրկելով ի փոշոյ եւ ի ցեցակեր փտութենէ՝ զմատեն նագրութիւն նախնեաց մերոց. ինքեանք իսկ տընաջան ուսմամբ եւ հետեւողութեամբ նոցին՝ արեալ յեղծուածոյ ժամանակաց զեզու հարցն մերոց՝ անգրէն ի վեր երեւեցուցին զնա իւրով հարազատն մաքրութեամբ եւ բնագեղ շնորհքն: Նոյն տեսանել միւսանգամ զՆիկայ զոսկեղէն հայկաբանութիւն, զՆիկեայ զոճ մեղրաբան, զՇնորհալոյ դաշնակաւորն ճապկութիւն ի գրուածս Հարցն Մատակիայ Գարաբաշեանի եւ Յովսէփայ Գաթլիճեանի, Բագրատունոյ եւ Հիւրմիւզեանի, եւ այլոց, եւ Բերականութիւնք եւ Բառագիրք,

պտուղք երկայն եւ համեմատաբար վատասկող եւ քանդարալից մտաց, ամփոփեցին զօրէնս եւ զվժիրս լիզօրին: Դասականք Հնդկեանց, Հատինաց եւ արդեաց հայերենասիրաց հայարարութեաք գտան: Հոմեր, Վիրգիլ, Սոփոկլ եւ Եւրիպիլ, Թուկիտիդէս եւ Տակիտոս, Պոսիէ եւ Փենըրոն, Գոռնէլլ եւ Ռասին, Միլտոն եւ Պայրըն, Տանդէ եւ Համսոթթին իբրեւ բնիկ եղեն մեզ եւ զանձիւք իւրեանց մերադնացելովք ճոխացուցին զմատենադարանս հայրենի դպրութեանն: Սեռք քերթութեան, զիցաղնականն, քնարականն, վարդապետականն եւ հոլունեղականն, սեռք արձակագիր մատենագրութեան՝ պատմականն, ուսումնականն եւ ատենաբանականն, մշակելովք յինքնուրոյն երկս, արգասաւորեցին եւ զենիկ դաշտ ազգային մատենագրութեան՝ պճնեալ զնա անուշահոտ երփներանգ եւ բազում այն է՝ անթառամ ծաղիլք, եւ սննդարար քաղցրահամ մշտահամ պտղովք բարգաւաճ յարդարեալ: Մուսայից լսել եղեն բարբառք իսնպալատք կամ մեղամոլոյնիք տրտմանոյչք: Վիպասան քերթութեանք յանպնդոց ժամանակաց յուշ եւ դէմն հրաշալիս վերերեալ ի կեանս ածին: Փորոս երգովք զծաղկանց աղցս եւ զպարման մեզ ուսոյց, մինչ հովիւք Որմկանայ ի վէզ գային զնուագաց: Զապեան, Գաթրճեան, Ինճիճեան, Սիւլիեան, Ալիշան կացին պատմաբանք՝ յուղողք արուց անցելոյն, Քաջունիք եւ Մէնէվէշք գիտունք, Ազգերեան, Աւետիքեան, Եփրեմեան, Ալիսեան, Տէրվիշեան, Տաշեան, Գալմեքեարեան եւ Բարսեղեան՝ բանասէրք, մատենախոյզք եւ լեզուաքնինք, եւ այլք բազումք՝ որք դասագրովք զտարերս դպրութեանց եւ զգիտութեանց փոյթ յանձին կալան աւանդել մանկուոյն դպրոցաց:

Նոյնն որք խոտան եւ անպէտ համարեցան զբազումն ի զրաւորական մատակոց աստի հարցն Միլիթարեանց, քանզի զրեալք են ի լեզու նախնեաց, ապա եւ ոչ զիրաւանտոյցք բազմաց: Այս բառ մեզ ոչ իւրիչ նուագեցուցանէ զարժանաւորութիւն նոյնն՝ եթէ առաւել օգտակարութեանն փնտիցէ: Միթէ եւ անպիտանիք եղեն մեզ որ ի նախնեաց մերոց հասին առ մեզ մատենանքն պատուականք: Լեզու նախնեաց ոչ ամենեւին մեռեալ եւ թաղեալ համարի առ մեզ, ցորափ կենդանի կայ յեկեղեցւոյ, ցորափ փոքու իւրք վատասկով մարթ է մեզ ուսանել եւ ուսուցանել զայն ի դպրոցս, ցորափ կայ մնայ նա հիմն արդի գրաւորականին եւ զանձարան ճոխութեան նորին եւ զարգացմանն, եւ հուսկ ապա՝ ցորափ ունի նա զերուրոյն վեհութիւնն եւ զեփական գեղեցկութիւնն, ասացուք եւ զբանաւորական կարգ եւ յօրինութեան, որովք մնացէ նա անհասարկել եւ յայս ճաշակագիրաց՝ աղբիւր առանձին իմն վայելից մտաց եւ հոգւոյ: Թող եւ զայն զն ի ժամանակին յորում ի լոյս ածան երկըդ այդոքիկ լեզու գրաբար ի պատուի էր յոյժ, աշխարհիկն կարի ռամիւրէն հնչէր եւ չէր աստիկ զբազմագոյն երանգս մտածութեան եւ զգացման ի յայտ բերել, եւ զեր գրաբարին առաւել եւս արծարծելով նիւթոցն եւ իմաստից գեղեցկութեամբ՝ նպատա մեծ եղին ի մաքրութիւն եւ ի զարգացումն նորոյ լեզուին, եւ նովին գեղեցկութեամբ լիցին ցանգ ցանկալի ընտրելոց եւ օճան պատուական՝ գոնայ ի բարձրագոյն դպրոցս՝ յուսումն եւ ի հրահանգս հայկաբանութեան:

Բայց ոչ ապաքէն Միլիթարեան ոմն էր եւ նա որ զիրաւունս աշխարհաբարին հաստատեաց եւ իրաւարար եկաց վիճին ընդ գրաբարեանս եւ ընդ աշխարհաբարեանս՝ հնոյն եւ նորոյն տարով զիրաքանչիւր զպատշաճն — զԱլիսեանն կամիմ ասել որ զհոյակապ մատենան գրեաց, զ«Քննական Քերականութիւնն աշխարհաբար լեզուի», Եւ Իսաղմիշտի «Վերեսիլոյ» յամեն 1843, ապա Եւրպոյայն Վերեսիլոյ եւ այժմ Զարեհի ամօրեայ՝ զործ նոյնի վարդապետաց, եղեն գործի ի ձեռն նոցուն առ ի ծաւալելոյ յազգին՝ աշխարհիկ բարբառով՝ ծանօթութիւնս պիտանիս եւ մշակելոյ զայլ եւ այլ ճիւղս դպրութեան, պատմութեան, գիտութեան եւ լեզուաբանութեան: Հաւաքածոյք ստուարք սոցին հանդիպից

գանձարանք են այսօր մեծագինք յորս ամբարեալ կան հմտութիւն ամբաւ եւ մանաւանդ հետազոտութիւնք կարեւորք զտոհմային պատմութենէ, զհայկական իրօւնէն, զերեւելի երեւելի անդեաց եւ հաստատութեանց, զմնացորդաց հնութեան, եւ զայլոց բազմաց:

Կրթութիւն մանկաւոյ եւ պատանեաց ազգիս եղեւ ընդ միշտ մին ի գործոց զորոց զհետ կրթեցան Մխիթարեանք, եւ Վինետկեանքն եւ Վիննականք: Ի դպրոցաց նոցա զայլն արտաքս նոքա որք առ յապա կոչելոցն էին Մամուրեան, Մելքոն Պան, Զուռդ Ասպետ, Կ. Գարագաշ, Փորթուգալ փաշա, Սազրզեան, Աղաբեկեան, Պէշիկթաշեան, Յակոբ Ոսկան, Հէքիմեան, Թէրզեան, Մ. Աճէմեան, Ապտուլահ, Ագամեան, Սարուխանեան-Տիւրեան, այլովքն հանդերձ, — արդասաւորութիւն փայլուն, որ սատար մեծ եղեւ լուսաւորութեան Ազգին, սփռելով ի նմա պատանիս քաջասմունս, լեզուազէտս, հրահանգեալս ի գիտութիւնս եւ ի դպրութիւնս, ընդ տոհմային դաստիարակութեանն միալուծ բերելով զեւրոպական կրթութիւն, յորոց ոմանք պաշտօնեայք եղին Պետութեան, այլք ուսուցիչք եւ գրագետք, կամ արուեստագէտք, այլք ի ճարտարութիւնս պարսպեցին կամ ի վաճառականութիւն, եւ ամենեքին նօթձեցին օգուտ եւ պարծանս միոնբամայն տոհմին իւրեանց եւ Երկրին:

Այլ առ ինչ առատանալ ի բան եւ յերկարել ի իօսս. բազմարդին գործունեութիւն կրկին Մխիթարեան Միաբանութեանց ակնեւեւ տեսնի եւ չունի ինչ պէտս հաստատութեան: Մեծ է եւ անժխտելի բաժին վաստակոյ նոցին ի մտաւոր յառաջագիմութեան Ազգին: Ձիք երկբայել զե այդ իսկ եղեւ գերագոյն իղծ մեծին Մխիթարայ, իղծ որ քաջալիրեաց զնա դիմագրաւել ի վտանգս եւ առ ոտն կոխել վնաս եւ զհուրթ, որ վարեաց զնա թափառական ընդ ծով եւ ընդ ցամաք, եւ որ ետ նմա յօժարել եւ զքաջլիրագոյն զօդս սրտին հատանել՝ յուսով գտանելոյ ապահովագոյն հնարս ցոռցանելոյ զսէր իւր առ իւրան՝ յորժամ յաջողեցի նմա լուցանել ճրագ մշտափառ ի տան իւրում ի լուսաւորութիւն իւրոցն համայնից: Եւ յաջողեցաւ նմա. աննշան կողեակ ի Հանդիւն արեւ կանգնեցաւ փարոս լուսասփիւռ, փոխեցաւ ի լեառն Մուսայից, ի տաճար դպրութեանց, ի ձեմարան գիտնոց, եւ յետ սակաւ ժամանակի ի նմին աղբերէ լուսոյ այլ իմն զամբար լուցաւ մեծափայլ ի Թրիեստ նախ, ապա ի Վիննան, եւ զպրոցք որք յերկողունց Ուկրայի բացաւ մեծափայլ ի Ասիա՝ եղին կայծակունք նորանորք հատեալք ի մայր հնոցաց աստի: Եւ ուր ոչ ազդեաց գործ մեծագործ Մխիթարայ. սերմն բարի բազմապատիկ պտղաբերէ, եւ ամենայն հոգի ի լուսաբուղն արդեանց աշակերտացն մեծի Սեբաստացւոյն պարարեալ՝ պարարէ եւ ինքն ըստ իւրում կարգի այլս բազումս հիւրով մտաւոր եւ բարոյական կենաց, եւ շէնն յետին անանուն հաղորդ իմացական վայելից առնի եւ անուղղակի երախտաւորեալ գտանի յառաջնոց մատակարարողաց անտի: Կարեւոր սակ, զոր օրինակ, թէ Պէրպլերեան վարժարան չունի ինչ բնաւ աբերս ընդ հաստատութեան Մխիթարայ եւ չպարտի բնաւ ինչ նմա, մինչ հիմնադիր նորոս աշակերտ լեալ է Մատթեայ Գարագաշեանի, ի հոյակապ հոյիւրեան գիւղին եւ նախկին Վիննական Մխիթարեանին, որպէս յայտ է: Այսպէս յընդհանուրս սփռեալ են արդիւնք Մխիթարայ եւ Մխիթարեանց, յերկերիւր ամաց հետէ զէ հիմունս արկ Աբրայն զեւրոյ բազմաբեղուն գործոյն:

Ապա յիշատակ նորա օրհնութեամբ լիցի յաւետ, եւ Միաբանութիւնք որդւոյ իւրոց տեսեցնելն բաւեցնել յամայր ամն, յոր անեղծ յինքեանս բերելով գտահմաւոր, զուսումնեւ եւ զանձնանուէր ոգի Հիմնադիրն իւրեանց, նախանձաւորք փառաց եւ արդեանց մեծարդիւն նախորդաց իւրեանց, եւ ցանկացողք զուգարայլ ընդ ժամանակին՝ չդադարել բնաւ օգտամտոյց եւ օձան հզօր լինել ի բարգաւաճումն մնաց եւ ի ծննդիւր զարգացումն

սոհմակցաց իւրեանց, յարածուն արդիւնաւորութեամբ տածելով եւ անեցուցանելով ի սրտի Ազգին զյարգանս, զսէր, զհիւսցումն եւ զերախտագիտութիւն առ վեհաշուք անունն Մխիթարեան:

Ռ. Յ. Պ.

Պարոն Բիլինսկիի բանախօսութիւնէն ետեւ հարիւրաւոր հանդիսականներ առաջնորդուեցան վարժարանին մեծ սրահին մէջ պատրաստուած ճոխ շքասեղանին (buffet). եւ մինչդեռ պարտեզը նուագաճուաց խումբն այլեւայլ նշանաւոր կտորներ կը հնչեցնէր, ներսը հանդիսականք շամպանեայով եւ այլ ըմպելիներով վանատան Վ. Հարց կը շնորհաւորէին Մխիթարութեան հաստատութիւնը եւ արտագին մաղթանքներ կ'ընէին: Հանդիսին ներկայ եղող բոլոր ժողովուրդը կարգաւ մերձեցան շքասեղանին, եւ միւս կողմանէ հետզհետէ ցրուեցան չորս ժամու չափ հանդիսակցելով այս ուրախական տօնախմբութեան:

Վիեննայի Մխիթարեան վարժարանին նախկին աշակերտներն յանձն առած էին հանդիսին կանոնաւոր ընթացքին հսկելու դժուարին գործը, եւ Մկրտիչ Լ՛Ֆէնտի թօգալթլեանի հետ ամէն հանդիսակցելու սրամալուրութեան տակ զրուած ճոխ եւ մեծածախ շքասեղանի, ինչպէս նաեւ նուագաճուաց խումբը նուէր ըրած էին: Եւ Concordiaի նուագաճուաց այս խումբն ընդ խմբագետութեամբ Mr. Catalanի, վարժարանին քնարի ուսուցչին, պատիւ ըրաւ իրեն ծանօթ համբաւին: Նախկին աշակերտաց յանձնախմբին հոգին՝ Եովհաննէս Լ՛Ֆ. Աբելեան, այս առթիւ նուէր ըրաւ վանատան եկեղեցւոյն աւանդատան կրկին գունդերուն շղարշէ ձեռագործ թանկագին վարագոյլներ:

Մեծ. Անտոն Լ՛Ֆ. Ալեքեան, վարժարանին աշակերտաց երիցսպոյնն ստիպուած ըլլալով բացակայ գտնուիլ հետեւեալ հեռագիրն ուղարկած էր.

Je salue le 200e anniversaire de la fondation de la Congrégation Méchithariste. Absent bien à regret de la solennité du jour, je m'empresse de remplir, en ma qualité de doyen des élèves de votre Collège de Constantinople, un devoir; celui de souhaiter la prospérité de cette Congrégation, qui depuis deux siècles déploie des efforts pour appliquer à notre jeunesse tous les principes d'une instruction solide et d'une éducation soignée à l'instant des grandes institutions du berceau de la civilisation. Encouragée par l'hospitalité bienveillante, qui lui a été accordée par les monarques ottomans de glorieuses mémoires et surtout secondée par les faveurs incessantes de notre bien-aimé souverain, le grand Ghazi Sultan Abdul Hamid Han, cette Congrégation, s'est élevée à la hauteur de sa tâche, en donnant aussi à notre chère patrie, des Ottomans qui ont obtenu dans la hiérarchie administrative, et littéraire et dans la classe industrielle des positions réellement distinguées.

Aussi toute l'assemblée d'aujourd'hui devra-t-elle lever les mains vers le tout-Puissant et prier d'abord pour la prolongation des jours heureux de notre bien aimé Padichah S. M. Abdul Hamid Hani sani; prier également pour la prospérité de la Congrégation Méchithariste. Chaque élève, ancien ou nouveau devra porter son tribut de reconnaissance à cette institution éminemment humanitaire, afin qu'elle puisse aussi dans l'avenir préparer la jeunesse de notre patrie à aimer son monarque, et à vénérer cette Congrégation. Vive le Sultan Abdul Hamid Han, vive la Congrégation Méchithariste.

Andon Alic.

Նմանապէս վարժարանին նախկին աշակերտը Միծ. Պարոն Առաքել Սարուխանեան ի Բագու, Մանթաշեան տան կառավարիչներէն, վանատանն ուրախութեան մանակցեցաւ հետեւեալ հեռագրով՝

Bacou. Je me joins à votre fête, félicite sincèrement, vœux ardents pour le progrès de la Congrégation et du Collège. Միշտ յառաջ.

Saroukhan.

Նոյն օրը Վանատան եօթն անգամից եւ Վարժարանին նախկին աշակերտաց կողմանէ հեռագրուեցաւ Վիեննայի Միխիթարեանց Աբրահայր Հ. Արսէն Վ. Այտրեան Արքեպիսկոպոսին, որով երկար կեանք մաղթուեցաւ Գեր. Աբրահայր եւ բարգաւաճումն Վիեննայի Միխիթարեան Միաբանութեան Գեր. Աբրահայրն ալ հեռագրաւ յայտնեց ու բախտացու թիւնն եւ օրհնութիւնը շնորհեց: Կարգադիր մասնախումբը նոյն օրն իրենց ուսուցիչ վարդապետներուն հետ ընտանեբար ծաշեցին, եւ իրենց ուրախութիւնն հին օրերու յիշատակներով համեմեցին:

— Ներքողեանին մէջ յայտնուած վերոյիշեալ անձնական բաղձանքն օրւան հանդիսին թէեւ չէր յարմարեր, սակայն հանդիսականներէն մէկը պէտք եղածէն աւելի կարեւորութիւն տալով նոյնին, շքասեղանէն մեկնելէն ետեւ, վանատան բակին մէկ անկիւնը, քիչ մը յուզեալ շնչոներով յայտնեց իր դժգոհութիւնը, որով դժգոհներու 7—8 ձայն խմբուեցաւ վայրկեան մը: Սակայն վայելութեան մտադրութիւն ընդներու միջամտութեամբ՝ այն վայրկեանական յուզումն անցաւ իսկոյն: Գործն անցած էր սակայն ազգային մէկ քանի աղվականեղիկ թերթերու, որոնց ստուալարացուցումներն ազգին երկու հասարակութեան եւ ոչ մէկ անդամէն հաճութիւն գտան բնականաբար, որով եւ խզուեցան այդ անվայել ձայները:

Կ. Պոլսոյ մէջ բովանդակ ազգին կողմանէ Վիեննայի Միխիթարեան Միաբանութեան յոյց տրուած այս համակրութիւնը զօրաւոր քաջաբերութիւն պէտք է ըլլալ նոյն Միաբանութեան անդամներուն, իրենց արդիւնաշատ գործունէութիւնը շարունակելու եւ առաւել եւս ընդարձակելու:

ՅՂԹԱԿԻՑ

ՈՐՍՈՌՄՆ ԴԵՍԵԿՆԵ ՏԵՅ. ԼԵԶՈՐԻ

Եպարանէս լոյս պիտի տեսնէ՝ առթիւ երկերեւրամեան յոբելեանիս՝ երկասիրութիւն մը, որ կարծեսք Միխիթարայ յարմարագոյն յուշաձաններէն մին պիտի ըլլայ: Երկիս նպատակն է պարզել հայ լեզուի պատմութեան այլեւայլ շքանները, նկարագրելով նաեւ Միխիթարայ վերանորոգութիւնն, եւ անոր աշակերտաց ձեռք (ի Վիեննա) կատարուած առաւել խորագոյն ուսումնասիրութիւնք՝ լեզուիս հարազատագոյն եւ ոսկեղենիկ դարու կերպարանքն յերեւան հանելով:

Երկասիրութիւնն է Հ. Բերտլէի Վ. Սպենսան, գրեթէ կէս դարու ջանասիրութեան արդիւնք: Գործն ժամանակիս պահանջմանց համեմատ լրացրեալ եւ կատարագործելու համար՝ պէտք եղաւ բազմաթիւ յաւելումնց եւ ձոխացմանց: Երկասիրութեան այլապի ընդարձակութիւն դժբախտաբար արգելք կըլլաւ գործոյն դիտուած ժամանակին լոյս տեսներուն:

Երկու մասի կամ Դպրութեան բաժնուած՝ նպատակ ունի պատկերացընել հայ լեզուի վիճակը՝ նախ նախապատմութեան ժամանակներէն մինչեւ Ե. դարու վերջերը (Անգիր ժամանակ եւ Դպրոց Մարտպալ Ոսկեղենիկ դար լեզուի)՝ եւ երկրորդ Ե. դարու վերջերէն մինչեւ մեր օրերը, կամ՝ մինչեւ Աշխարհաբարի ընդհանուր գրական լեզուի բարձրանալը (Դպրոցը